

บทความที่ 1

ความพยายาม ในการแสวงหารูปแบบ ที่เหมาะสมของมหาวิทยาลัย

โดย ศาสตราจารย์ ดร. วิจิตร ศรีสอ้าน

ความเป็นเลิศทางวิชาการ

สถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัย ในฐานะที่เป็นสถาบันทางวิชาการมีจุดมุ่งหมายในการสร้างสรรค์จริยธรรม ความก้าวหน้าทางวิชาการเพื่อจะได้ใช้ผลแห่งความก้าวหน้าทาง วิชาการนั้น กระทำภารกิจทางการสอนเพื่อการผลิตบัณฑิต และบริการทางวิชาการแก่สังคมในลักษณะต่างๆ ได้อย่างดีมีประ- สติภาพ การวิจัยค้นคว้าจึงเป็นหน้าที่หลักที่ควรได้รับการเน้น เป็นพิเศษ ถ้าปราศจากการวิจัยค้นคว้าเพื่อบุกเบิกแสวงหาความรู้ ใหม่แล้วสถาบันอุดมศึกษาก็จะทำหน้าที่เพียงด้านถ่ายทอดความรู้ อันเป็นมรดกตกทอดมาเท่านั้น และหากสถาบันอุดมศึกษาอยู่ใน สภาพเช่นนี้ก็จะต้องตกอยู่ในภาวะที่ไม่แตกต่างจากโรงเรียนประถม และมัธยมศึกษา ประเทศชาติก็จะขาดสถาบันที่จะทำหน้าที่พัฒนา ผู้นำทางด้านวิชาการ ในที่สุดความรู้ที่นำมาถ่ายทอดก็มักจะต้อง สืบมาจากนอก โดยเฉพาะจากตะวันตก ทำให้เกิดสภาวะความ เป็นอาณานิคมทางปัญญาอย่างที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน สิ่งที่มีจะใช้เป็นเครื่องวัดสถานภาพของสถาบันอุดมศึกษา ว่าอยู่ในระดับใด ก็คือ “ความเป็นเลิศทางวิชาการ (Academic Excellence)” โดย ถือกันว่า ความพยายามในการสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการเป็น อุดมคติของสถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะมหาวิทยาลัย”

เรื่องความเป็นเลิศทางวิชาการนี้ ถึงแม้จะเป็นที่ยอมรับ กันทั่วไป ว่าเป็นเป้าหมายของสถาบันอุดมศึกษา แต่ก็มีเสียง วิพากษ์วิจารณ์ว่า เพราะความมุ่งมั่นที่จะสร้างความเป็นเลิศทาง วิชาการของมหาวิทยาลัยในหลายประเทศ ทำให้มหาวิทยาลัยกลายเป็น หอคอยงาช้างที่พุ่งความสนใจไปในการแสวงหาความดีเด่นทาง วิชาการในแนวแคบ จนกระทั่งละเลยต่อสภาพความเป็นจริงของ สังคม และไม่สามารถที่จะใช้ความดีเด่นทางวิชาการเพื่อประโยชน์ ของสังคมได้เต็มที่ ทั้งนี้เพราะการแสวงหาความเป็นเลิศทางวิชาการ นั้นขาดความสัมพันธ์สอดคล้องกับความต้องการและความเป็น จริงของสังคม จึงได้มีการเรียกร้องให้มหาวิทยาลัยหันมาเน้น Academic Redelevance คือ เน้นความสัมพันธ์ระหว่างการแสวง หาความเป็นเลิศทางวิชาการ และความสามารถในการใช้วิชาการ เพื่อตอบสนองความต้องการของสังคมด้วย อันที่จริงความพยายาม ในการสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการโดยคำนึงถึงความสัมพันธ์

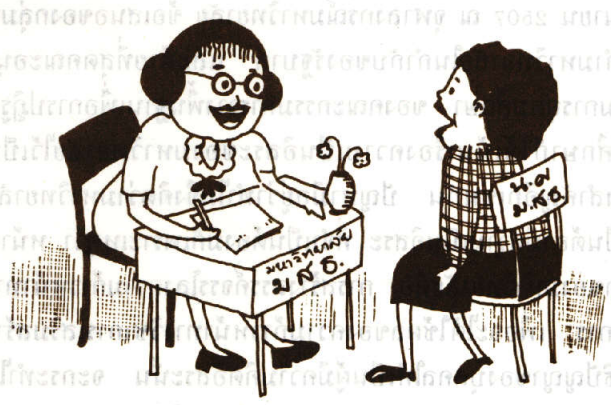
กับความต้องการและสภาพความเป็นจริงของสังคมเป็นสิ่งที่ไม่ ขัดกัน หากมหาวิทยาลัยสามารถจัดให้เกิดความสมดุลย์ จึงยัง ถือได้ว่าการเสริมสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการเป็นเป้าหมายสำคัญ ของมหาวิทยาลัย

การที่มหาวิทยาลัยจะสามารถดำเนินการกิจ ให้บรรลุตาม ความมุ่งหมาย และทำหน้าที่หลักทางการสอนการวิจัย บริการ ทางวิชาการแก่สังคม และทะนุบำรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมได้อย่าง มีประสิทธิภาพ การดำเนินงานของสถาบันการศึกษาระดับนี้ จำเป็น ต้องยึดมั่นในหลักการสำคัญ 2 ประการคือ ความเป็นอิสระในการ ดำเนินงาน (Autonomy) และเสรีภาพทางวิชาการ (Academic Freedom)

ความเป็นอิสระในการดำเนินการกิจ

ประการแรกหลักการเกี่ยวกับ “ความเป็นอิสระในการ ดำเนินกิจการ (Autonomy)” ตามหลักการนี้มหาวิทยาลัย จะต้อง มีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจการภายในเป็นเอกเทศโดยมี การแทรกแซงและควบคุมจากหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด มหา- วิทยาลัยจะต้องอยู่ในระบบปกครองตนเอง (Self-Government) ทั้งนี้เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ได้สมบูรณ์เต็มที่ตามลักษณะความ จำเป็นของสถาบันทางวิชาการชั้นสูง

ปัญหาเรื่องความเป็นอิสระ (Autonomy) นี้เป็นปัญหา พิเศษของมหาวิทยาลัยในประเทศไทยในประเทศเสรีประชาธิปไตยเช่น สหรัฐอเมริกาและอังกฤษ มหาวิทยาลัยมีความเป็นอิสระ ในการดำเนินกิจการแบบปกครองตนเองสูงมากทั้งๆ ที่เป็นมหา- วิทยาลัยของรัฐ ในประเทศไทยถือว่ามหาวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง ของระบบราชการ มหาวิทยาลัยของรัฐแต่ละแห่งมีฐานะเป็นกรม ต้องปฏิบัติตามกรอบของระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน โดยที่คณาจารย์มีฐานะเป็นข้าราชการพลเรือน ในสถานการณ์ เช่นนี้ แม้จะมีความพยายามที่จะส่งเสริมให้มหาวิทยาลัยมีความ คล่องตัว ในการบริหารกิจการภายในมากขึ้นกว่าหน่วยราชการอื่นๆ ก็ตาม แต่ก็ยังห่างไกลจากสภาพของการเป็นระบบอิสระ (Auto- nomous System) ตามลักษณะความจำเป็นของสถาบันทาง วิชาการ

ในปัจจุบันได้มีการพูดถึงความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยกันมาก และได้มีการตีความหมายกันไปต่าง ๆ นานา รัฐบาลทุกรัฐบาล ได้กำหนดแนวนโยบายเกี่ยวกับความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยไว้เป็นประการสำคัญประการหนึ่งเสมอ แต่ในทางปฏิบัติยังมิได้ดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย เรื่องความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยนั้น น่าจะได้มีการกำหนดหลักการและขอบข่ายกันให้ชัดเจน มิฉะนั้นจะเกิดการตีความหมายกันตามใจชอบและบังเกิดความสับสนขึ้นได้ ในทฤษฎีส่วนตัวของผู้เขียนเห็นว่าความเป็นอิสระที่น่าจะหมายถึง “ความรับผิดชอบในการดำเนินกิจการภายในของมหาวิทยาลัยโดยปราศจากการควบคุมหรือแทรกแซงจากอิทธิพลภายนอก” กล่าวคือ ให้มหาวิทยาลัยวินิจฉัยและดำเนินการเรื่องภายในต่าง ๆ สิ้นสุดในระดับมหาวิทยาลัยเองให้มากที่สุด ในลักษณะของการปกครองตนเอง (Self-Government) ความเป็นอิสระในการดำเนินงานที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การกำหนดและควบคุมมาตรฐานการศึกษา การคัดเลือกผู้เข้าศึกษา การบริหารบุคลากร และการบริหารการเงิน การให้ความเป็นอิสระในการดำเนินงานนี้ ไม่หมายความว่า เป็นการให้อิสระแก่มหาวิทยาลัย แต่เป็นการเพิ่มภาระความรับผิดชอบ เพื่อให้มหาวิทยาลัยสามารถดำเนินภารกิจได้เต็มที่ และสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความจำเป็นที่รัฐจะต้องควบคุมเพื่อให้มหาวิทยาลัยสนองต่อความต้องการของประเทศชาตินั้นก็จำเป็นต้องมีอยู่ แต่ควรเป็นไปในรูปของการจัดสรรทรัพยากร สนับสนุนและการกำหนดให้มีมาตรฐานร่วมบางอย่างเท่าที่จำเป็น ในระบบอิสระนี้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับมหาวิทยาลัยก็จะเป็นไป ในลักษณะที่รัฐทำหน้าที่สนับสนุน (Support) และใช้การสนับสนุนทางการเงินเป็นมาตรการควบคุมไปด้วย ส่วนมหาวิทยาลัยทำหน้าที่ควบคุมดูแลและดำเนินงาน (Control and Operation) ตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายจากสังคม โดยมีการจัดระบบบริหารภายในที่มีบุคคลหลายฝ่ายเข้าร่วมรับผิดชอบดำเนินงาน

ความจำเป็นที่จะต้องจัดให้มหาวิทยาลัย เป็นระบบอิสระนั้นได้มีการกล่าวขวัญถึงกันมาเป็นเวลาช้านาน ในระยะ 20 ปีที่ผ่านมาได้มีการเสนอแนวทางการปรับปรุงมหาวิทยาลัยตามแนวนั้นหลายครั้ง เช่น ได้มีการเสนอแนะไว้ในการสัมมนาเรื่องปัญหาและบทบาทมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ซึ่งจัดขึ้นในเดือนมิถุนายน 2507 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ข้อเสนอของกลุ่มที่จัดทำมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐบาล และท้ายที่สุดคณะอนุกรรมการอุดมศึกษา ของคณะกรรมการวางแผนพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการศึกษาก็ได้เน้นเรื่องความเป็นอิสระของมหาวิทยาลัยไว้เป็นเรื่องสำคัญอีกเช่นกัน ปัญหาที่มีอยู่ว่าทำไมจึงคิดว่ามหาวิทยาลัยจำเป็นต้องมีความเป็นอิสระ ที่จำเป็นต้องมีก็เพราะเหตุว่า หน้าที่หลักของมหาวิทยาลัยคือ การสร้างสรรค์จริยธรรมความก้าวหน้าทางวิชาการ เพื่อจะได้ใช้ผลของความก้าวหน้าทางวิชาการเสริมสร้างพุทธิปัญญาของบุคคลให้เป็นผู้มีความคิดอิสระนั้น จะกระทำได้อย่างไร ถ้ามหาวิทยาลัยจะต้องดำเนินการภายในกรอบของระบบ

ราชการที่ขาดความคล่องตัว จนอาจจะทำให้ขาดเสรีภาพทางวิชาการในการแสวงหาความรู้และความจริงเพื่อการสร้างสรรค์ความเจริญ งอกงามทางปัญญาอย่างแท้จริง นอกจากนั้นสถาบันอุดมศึกษาโดยเฉพาะมหาวิทยาลัย เป็นสถาบันทางวิชาการระดับสูงที่เป็นแหล่งรวมของผู้ทรงภูมิวิทยา น่าจะเป็นแหล่งที่จะจัดการกับเรื่องของตนเองได้มากที่สุด การจะปลูกฝังความเป็นอิสระในทางความคิด จึงน่าจะเริ่มที่ความเป็นอิสระในการดำเนินการอย่างมีความรับผิดชอบเป็นประการสำคัญ

เสรีภาพทางวิชาการ

หลักการสำคัญประการที่สอง ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับหลักการประกันเสรีภาพทางวิชาการ (Academic Freedom) แรกก็คือหลักการทั้งสองนี้เปรียบประดุจด้านหัวด้านก้อยของเหรียญอันเดียวกัน เสรีภาพทางวิชาการ (Academic Freedom) นี้หมายถึงเสรีภาพของสมาชิกของมหาวิทยาลัยอันได้แก่ คณาจารย์ และนิสิตนักศึกษา ในการดำเนินกิจกรรมทางวิชาการ ทั้งด้านการเรียนการสอนและการวิจัยค้นคว้า การเน้นหลักการด้านเสรีภาพทางวิชาการ ก็เพื่อที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้คณาจารย์และนิสิตนักศึกษาสามารถปฏิบัติภารกิจตามบทบาทและหน้าที่ที่พึงกระทำได้เต็มที่ ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันในการประกอบภารกิจด้านวิชาการ มากกว่าที่จะเป็นอิทธิพลอันปราศจากความรับผิดชอบ

หลักการเกี่ยวกับเสรีภาพทางวิชาการ ซึ่งเป็นหัวใจของสถาบันอุดมศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัยนี้ มีพื้นฐานสำคัญมาจาก 3 แหล่ง คือ

1. ได้ต้นเค้าความคิดมาจากปรัชญาสมัยกรีกที่เน้นเสรีภาพทางปัญญา (Intellectual Freedom) แนวคิดนี้ได้สืบทอดกันมาในยุโรปและประเทศตะวันตกอื่น ๆ จนถึงปัจจุบัน
2. สืบเนื่องจากหลักการด้านความเป็นอิสระ ในการดำเนินงานของสถานศึกษาชั้นสูง ซึ่งเป็นประเพณีและแนวปฏิบัติของมหาวิทยาลัยในยุโรปและอเมริกา
3. จากหลักการที่ว่าด้วยสิทธิมนุษยชน สิทธิและเสรีภาพที่กำหนดไว้ในกฎหมาย เช่น รัฐธรรมนูญ เป็นต้น

ความเป็นมาของหลักการเกี่ยวกับเสรีภาพทางวิชาการนั้น มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการพัฒนาของมหาวิทยาลัย การจะพูดถึงความเป็นมาของหลักการดังกล่าว จึงจำเป็นต้องนำเอาพัฒนาการของมหาวิทยาลัยมาประกอบเป็นที่ทราบกันคืออยู่แล้วว่า มหาวิทยาลัยในยุคเริ่มก่อตั้งซึ่งอยู่ในสมัยกลางและเริ่มที่ยุโรปก่อนภูมิภาคอื่นนั้น มหาวิทยาลัยแรกๆ มีลักษณะเป็นชุมชนทางวิชาการอันเป็นที่รวมของนักวิชาการแขนงต่างๆ อยู่ภายใต้การอำนวยการขององค์การศาสนา คณะอาจารย์ส่วนใหญ่มักจะเป็นนักบวชของศาสนา นั้นๆ ความขัดแย้งเกี่ยวกับความพอเหมาะพอดีของการควบคุมขององค์การศาสนาและเสรีภาพทางวิชาการของคณาจารย์ก็เป็นปัญหาสำคัญที่มีการถกเถียงและเรียกร้องเพื่อแสวงหาความเป็นอิสระและเสรีภาพทางวิชาการอย่างแท้จริง ความสมดุลระหว่างการควบคุมจากภายนอก ได้แก่ องค์การศาสนาและความเป็นอิสระเสรีทางวิชาการภายในมหาวิทยาลัยเป็นปัจจัยสำคัญที่จะยังความราบรื่นในการดำเนินภารกิจของมหาวิทยาลัยในยุคนั้นๆ

ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 และ 19 รัฐได้ก้าวเข้ามามีบทบาทในการจัดตั้งสถานศึกษาระดับอุดมศึกษามากยิ่งขึ้น มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ในยุคนี้เป็นของรัฐ หรือได้รับความสนับสนุนโดยตรงจากรัฐ ถึงแม้จะยังมีมหาวิทยาลัยอีกส่วนหนึ่งอยู่ในสังกัดองค์การศาสนา หรือเป็นสถาบันการศึกษาของเอกชนก็ตาม การที่รัฐเข้ามามีบทบาทในการจัดตั้งและสนับสนุนสถาบันอุดมศึกษาโดยตรงเช่นนี้ ก็ยังต้องมีการควบคุมดูแลให้มหาวิทยาลัยในสังกัดดำเนินการกิจไปตามนโยบายทางการเมืองและการปกครอง ปัญหาจึงอยู่ที่ความสมดุลระหว่างการควบคุมจากภายนอก และความเป็นอิสระและเสรีภาพทางวิชาการภายในมหาวิทยาลัย โดยจะต้องมีหลักประกันว่า อำนาจทางการเมืองจะไม่เข้าไปก้าวก่ายการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย จนกระทั่งมหาวิทยาลัยกลายเป็นเครื่องมือทางการเมือง ขาดความเป็นอิสระในการดำเนินงานและปราศจากเสรีภาพทางวิชาการ

แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพทางวิชาการของมหาวิทยาลัยได้รับการเน้นเด่นชัดในมหาวิทยาลัยของประเทศเยอรมันในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ความคิดที่ว่ามหาวิทยาลัยเป็นที่ซึ่งนักวิชาการรวมกัน เพื่อแสวงหาความรู้และความจริงพร้อมทั้งการถ่ายทอดความรู้ความจริงไปสู่ผู้ศึกษา เป็นแนวความคิดที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เสรีภาพทางวิชาการได้รับการเน้นในฐานะที่เป็นหลักการสำคัญของการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยในยุคนี้ เสรีภาพทางวิชาการได้รับการพิจารณาว่าเป็นหัวใจของการดำเนินกิจกรรมทางวิชาการภายในขอบแห่งวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัย แต่ไม่รวมความถึงบทบาทและภารกิจของคณาจารย์ในกิจกรรมภายนอก การใช้เสรีภาพทางวิชาการเพื่อประโยชน์ทางการสอนและการวิจัยถือเป็นเรื่องภายในของมหาวิทยาลัย หากคณาจารย์ จะแสดงออกโดยการพูดหรือเขียนวิพากษ์วิจารณ์กิจการบ้านเมืองก็ย่อมกระทำได้ในฐานะประชาชนคนหนึ่ง โดยที่อยู่นอกเหนือจากการควบคุมและความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัย

ในประเทศเสรีนิยมที่มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย รัฐบาลมักจะทำให้หลักประกันแก่มหาวิทยาลัยทั้งด้านความเป็นอิสระและเสรีภาพทางวิชาการ นอกจากนี้ยังมีสมาคมวิชาชีพ เช่น สมาคมอาจารย์มหาวิทยาลัย เป็นต้น ทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์หลักการดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้มหาวิทยาลัยเป็นชุมชนทางวิชาการที่แท้จริง สามารถสร้างสรรค์จริยคุณความก้าวหน้าทางวิชาการได้เต็มที่ โดยปราศจากการก้าวก่ายจากอำนาจภายนอก ข้อสำคัญในการพิจารณาเรื่องเสรีภาพทางวิชาการ ก็คือทำอย่างไรถึงจะสามารถสร้างความสมดุลระหว่างความจำเป็นทั้ง 2 ด้านได้ กล่าวคือความจำเป็นที่จะต้องให้มหาวิทยาลัยมีเสรีภาพทางวิชาการ และความจำเป็นในการที่มหาวิทยาลัยจะต้องตอบสนองต่อความต้องการของประเทศชาติ เพราะถ้าหากมหาวิทยาลัยมีเสรีภาพและมีอิสระในการดำเนินงาน แต่ไม่สนองตอบความต้องการของประเทศชาติ มหาวิทยาลัยก็จะมีสภาพเป็นหอคอยงาช้างที่หาประโยชน์มิได้ แต่ถ้ามุ่งสนองตอบแต่ความต้องการของประเทศชาติแต่เพียงอย่างเดียวก็จะเป็นเพียงเครื่องมือของกุ่มอำนาจทางการเมืองและการปกครองที่ปราศจากวิญญูณของการเป็นสถาบันทางวิชาการระดับนี้ และในที่สุดก็จะไม่เกิดประโยชน์ที่สมบูรณ์แก่สังคมเช่นเดียวกัน

หลักการเกี่ยวกับเสรีภาพทางวิชาการที่ใช้กันอยู่ในประเทศตะวันตกมักจะประกอบด้วยเสรีภาพวิชาการของบุคคลและเสรีภาพทางวิชาการของสถาบัน ในระดับบุคคลเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับผู้ร่วมงาน เช่น นิสิต นักศึกษาและกับสถาบันที่อาจารย์นั้นๆ สังกัดอยู่ ในระดับสถาบันเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันอุดมศึกษานั้นๆ กับสังคม และกับหน่วยงานรัฐบาล

เสรีภาพทางวิชาการของบุคคล มีความหมายครอบคลุมถึง 1. การพ้นจากสภาพการถูกกีดกันหรือจำกัดโอกาสและสิทธิอันเนื่องมาจากเชื้อชาติ ศาสนา เพศ และการเมือง 2. สิทธิและเสรีภาพในการสอนตามหลักการและข้อเท็จจริง 3. เสรีภาพในการเขียนและตีพิมพ์เผยแพร่ทางวิชาการ 4. เสรีภาพในการวิจัยค้นคว้า

เสรีภาพทางวิชาการระดับบุคคลมุ่งที่จะส่งเสริมให้แต่ละคนทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพตามลักษณะงานของมหาวิทยาลัย รวมทั้งการส่งเสริมให้มีส่วนในการกำหนดนโยบายสำคัญๆ ของมหาวิทยาลัย ทั้งนี้เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการและเพื่อให้มหาวิทยาลัย ใช้ความก้าวหน้าทางวิชาการตอบสนองความต้องการของสังคมได้เป็นอย่างดีด้วย

เสรีภาพทางวิชาการของสถาบัน ถ้าพิจารณาในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับสังคมและหน่วยงานของรัฐบาล จะพบว่ามหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ได้รับความสนับสนุนทางการเงินจากรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัยของรัฐ มหาวิทยาลัยเหล่านี้ไม่สามารถดำเนินการโดยอาศัยแต่เพียงค่าบำรุงที่เก็บจากนิสิตนักศึกษาและรายได้อื่น นอกเหนือจากงบประมาณแผ่นดินเมื่อเป็นเช่นนี้ความเป็นอิสระทางวิชาการก็มักจะถูกจำกัด เพราะความไม่เป็นอิสระทางการเงิน ทำให้ต้องมีการควบคุมจากหน่วยงานภายนอกมากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่กรณี ถ้าหากพิจารณาว่า เสรีภาพทางวิชาการเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการดำเนินภารกิจทางมหาวิทยาลัยแล้ว การให้มหาวิทยาลัยมีความเป็นอิสระและมีเสรีภาพทางวิชาการต่างๆ ที่ยังต้องรับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล ก็เป็นสิ่งที่ไม่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ตามแนวคิดนี้ถือว่า “เสรีภาพทางวิชาการมิใช่อภิสิทธิ์ที่ให้แก่สถาบันอุดมศึกษา แต่เป็นการให้สิทธิและความรับผิดชอบแก่มหาวิทยาลัย เพื่อจะทำหน้าที่ได้สมบูรณ์ตามอุดมคติ”

เสรีภาพทางวิชาการระดับสถาบัน มีขอบข่ายครอบคลุมถึง

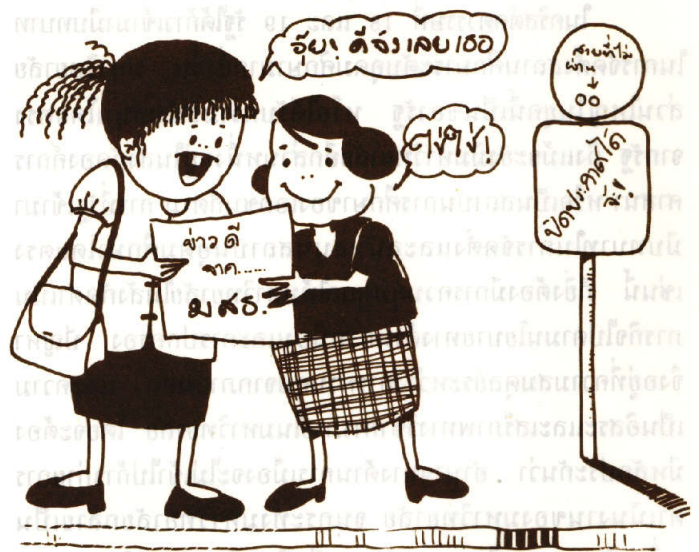
เสรีภาพในการบริหารบุคลากร เสรีภาพในการกำหนดหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษา เสรีภาพการรับนิสิตนักศึกษา เสรีภาพทางการสอนและการวิจัย เสรีภาพในการพัฒนาสถาบัน และเสรีภาพในการพัฒนาสถาบัน เป็นต้น

เสรีภาพต่างๆ เหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญของเสรีภาพทางวิชาการ ที่สถาบันอุดมศึกษาในประเทศเสรีนิยมจะต้องมี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่ปล่อยให้มหาวิทยาลัยเป็นระบบอิสระ โดยใช้ระบบบริหารการศึกษาแบบกระจายอำนาจ

เสรีภาพด้านการบริหารงานบุคคล หมายถึง เสรีภาพในการจัดระบบบริหารงานบุคคลที่เหมาะสมกับลักษณะงานของมหาวิทยาลัย เช่น การกำหนดอัตราเงินเดือน การคัดเลือก การบรรจุแต่งตั้ง การพิจารณาความดีความชอบ การวางเกณฑ์มาตรฐานการเข้าสู่ตำแหน่งทางวิชาการและการรักษาวินัย เป็นต้น ในประเทศที่ให้มหาวิทยาลัยเป็นระบบอิสระ มหาวิทยาลัยก็จะมีการบริหาร

บุคลากรเป็นเอกเทศจากระบบราชการ ทั้งนี้เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาสามารถดึงดูด นักวิชาการชั้นดีเข้าสู่ระบบและรักษาไว้ได้ โดยที่ระบบบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยสามารถจะแข่งขันกับหน่วยงานของรัฐและธุรกิจเอกชนอื่น ๆ ได้

เสรีภาพด้านการกำหนดหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษา เป็นเสรีภาพที่สัมพันธ์สืบเนื่องกับเสรีภาพประการแรก กล่าวคือเมื่อสถาบันอุดมศึกษามีบุคลากรเป็นนักวิชาการที่สามารถเป็นแหล่งรวมผู้รู้ผู้เล่นในวิทยาการแขนงต่างๆ ความจำเป็นที่จะต้องอาศัยหน่วยงานภายนอกเป็นผู้กำหนดหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษาก็ย่อมหมดไป ตามสภาพความเป็นจริงหน่วยงานนอกก็ไม่น่าจะมีผู้ทรงคุณวุฒิเท่าเทียมกับมหาวิทยาลัยที่จะทำหน้าที่กำหนดหลักสูตรและมาตรฐานการศึกษาได้ดีเท่ากับนักวิชาการของมหาวิทยาลัยเอง เสรีภาพในการจัดหลักสูตรและทดลองการสอนแบบต่างๆ เป็นหลักประกันประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย

เสรีภาพด้านการรับนักศึกษา เป็นเสรีภาพทางวิชาการที่สำคัญของมหาวิทยาลัยประการหนึ่ง ซึ่งมหาวิทยาลัยจะต้องใช้เสรีภาพนี้อย่างมีความรับผิดชอบ โดยหลักปฏิบัติแล้วถือว่าการรับนักศึกษาเป็นความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งที่จะกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการที่เหมาะสม โดยปกติมักจะถือเอาความเสมอภาคและความเหมาะสมทางด้านวิชาการ เป็นหลักในการกำหนดเกณฑ์การรับนักศึกษา ไม่ว่าจะสถาบันอุดมศึกษาจะใช้หลักเกณฑ์และวิธีการคัดเลือก อย่างไรก็ตาม หลักเกณฑ์และวิธีการนั้นจะต้องให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ประสงค์จะรับโอกาสทางการศึกษาระดับนี้อย่างเสมอหน้า ในบางระบบอาจจัดให้มีการสอบคัดเลือกรวม หรือมีหน่วยประสานงานกลางขึ้นดำเนินการรับสมัครและคัดเลือก แต่เสรีภาพในการรับก็ยังอยู่ที่มหาวิทยาลัย หน่วยประสานงานกลางหรือการสอบคัดเลือกรวมจัดขึ้นเพื่อความสะดวกของผู้สมัครและเพื่อเป็นการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายโดยไม่จำกัดสิทธิและเสรีภาพในการรับนักศึกษาของมหาวิทยาลัยแต่ประการใด

เสรีภาพทางการสอนและวิจัย เสรีภาพทางด้านนี้เป็นหัวใจของเสรีภาพทางวิชาการ ทั้งนี้เพราะสถาบันอุดมศึกษา เป็นศูนย์กลางความคิดและวิทยาการ ความก้าวหน้าทางวิชาการจะเกิดไม่ได้ ถ้าหากปราศจากเสรีภาพในการวิจัยและการสอน เสรีภาพทางด้านนี้จึงครอบคลุมทั้งคณาจารย์ และนิสิตนักศึกษาในการที่จะแสวงหาความรู้และความจริง โดยปราศจากการก้าวก่ายและควบคุมจากอำนาจภายนอก ปัญหาเกี่ยวกับเสรีภาพทางด้านนี้ มักจะอยู่ที่ความสมดุลระหว่างการสอนและวิจัย มหาวิทยาลัยจะต้องพยายามรักษาดุลยภาพระหว่างการสอนและการวิจัยเอาไว้ให้ได้ในบางสังคมมหาวิทยาลัย เน้นการวิจัยจนกระทั่งละเลยภารกิจทางด้านการสอน และในบางสังคมโดยเฉพาะประเทศไทย มหาวิทยาลัยมักจะเน้นความสำคัญทางด้านการสอน จนกระทั่งละเลยภารกิจทางด้านการวิจัยกันคว่ำ

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า เรื่องของเสรีภาพทางวิชาการ ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมของประเทศต่าง ๆ ในระยะเริ่มต้นเสรีภาพทางวิชาการเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการดำเนินการภารกิจด้านวิชาการของคณาจารย์และนักศึกษาในมหาวิทยาลัย ต่อมา ได้ขยายขอบข่ายครอบคลุมถึงเสรีภาพด้านต่าง ๆ ทั้งส่วนบุคคลและส่วนสถาบันแต่ก็ยังจำกัดอยู่ในกรอบของการดำเนินงานภายในมหาวิทยาลัยเท่านั้น ในปัจจุบันเสรีภาพทางวิชาการโดยเฉพาะในแง่เสรีภาพส่วนบุคคลมักจะรวมความถึง

เสรีภาพในการแสดงออกทั้งในและนอกมหาวิทยาลัยและรวมความครอบคลุมไปถึงนิสิตนักศึกษาด้วยในประเทศที่มีสมาคมวิชาชีพสำหรับอาจารย์มหาวิทยาลัย สมาคมดังกล่าว ก็มักจะมีกำหนดขอบข่ายของสิทธิและเสรีภาพทางวิชาการของคณาจารย์ไว้อย่างกว้างขวาง และใช้เป็นแรงกระตุ้นสำคัญในวงการมหาวิทยาลัยที่จะให้มีการยอมรับเสรีภาพทางวิชาการเหล่านี้ การจัดระบบบริหารงานบุคคลให้มีสถานภาพถาวร (Tenure) ในแง่หนึ่งก็ถือเป็นหลักประกันในเสรีภาพทางวิชาการส่วนบุคคลของคณาจารย์ด้วย เพราะในการจ้างบุคลากรด้านวิชาการนั้น จะมีช่วงเวลาปฏิบัติงานชั่วคราวต่อสัญญาเป็นรายปีอยู่ระยะหนึ่งเพื่อทดสอบการปฏิบัติหน้าที่เมื่อประเมินผลพอใจแล้วก็จะให้สถานภาพถาวร ซึ่งเป็นการจ้างถาวรที่จะสิ้นสุดการจ้างเมื่อเกษียณอายุหรือเมื่อลาออก การจะเลิกจ้างในระยะหลังจากได้สถานภาพถาวรแล้วกระทำได้มาก นอกจากผู้นั้นจะกระทำผิดอย่างร้ายแรง คณาจารย์ได้สถานภาพถาวรจึงอยู่ในฐานะที่จะมีเสรีภาพทางวิชาการเต็มที่ อย่างไรก็ตาม ข้อควรคำนึงเกี่ยวกับเสรีภาพทางวิชาการก็คือ ไม่ว่าเสรีภาพทางวิชาการจะมีขอบเขตกว้างขวางแค่ไหน ผู้ใช้เสรีภาพทางวิชาการก็ต้องมีความรับผิดชอบต่อการใช้เสรีภาพนั้น ๆ ในกรอบของกฎหมายหาได้อยู่เหนือกฎหมายไม่ เมื่อเสรีภาพทางวิชาการเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับความก้าวหน้าทางวิชาการ เสรีภาพหลักจึงควรจะอยู่ที่การสอนและการวิจัยกันคว่ำเป็นประการสำคัญ ●

รู้ไว้ไว้ว่าใส่บา้แบกหาม (ต่อจากหน้า 6)

★ และเมื่ออ่านมาถึงตรงนี้ หลายคนก็อาจจะตั้งคำถามตนเองว่า กำลังอ่านชื่อเขียนของ “นายอ้วนกลม” เจ้าของคอลัมน์นี้ “ในชยคา” ของเอกสารบ้านเราอยู่หรือเปล่า แท้จริงแล้ว ไม่ใช่ชยคาเพียงแต่ว่า วารสารสโสมสรฯ ได้รับหน้าที่นำเอาเอกสารบ้านเรามาฝากเนื้อหาเข้ากับวารสารฯ เราจึงเพิ่มคอลัมน์นี้ขึ้นมา และก็คง

จะพบกับผู้อ่านเรื่อย ๆ ไป มีความคิดเห็นอย่างไรก็ส่งมาให้รับรู้บ้างนะคะ.....ผู้เขียนจะคอยรับ.....สวัสดีค่ะ ★

